

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք

ՀԱՆԴԷՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ ՔԱՐՈՅԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

Ա. ՏԱՐԻ

1 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1884

ԹԻԻ 10

ԲԱՐԻ ՄԱՅՐԵՐ

Ք.

ՓԱՓԱՔԵԼԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐ

Բարի կնոջ մը դատարարակութիւնը պէտք է սա բարեմասնութիւններն օժտէ, այսինքն խնայողութիւն, մաքրութիւն, պարկեշտութիւն, աշխատասիրութիւն, խոհեմութիւն, և անձնօրէնութիւն, և ուրիշ այսօրինակ յատկութիւններ, որք աւելի իդական սեռի պաշտօն էն, և անոնց կատարած պաշտաման այդ նպատակները վեր ի վերոյ աստ խօսինք այս յատկութեանց վրայ:

Խնայողութիւն, ահա այս է կնոջ մի առաքինութիւնը՝ որով պիտի յարգարի ընտանեկան յարկն՝ սուրբ, և ընտանեկան՝ երանաւետ. այլ ի՞նչ վիճակի մէջ որ ալ լինի, թէ հարուստ և թէ աղքատ, չուզեր յումսկտա վատել իւր դրամն, և միշտ հաշուական գործողութեամբն կ'ընթանայ, անկէ զուրս՝ իւր

կործանումն է. կինը՝ որոյ սիրտը նաեւ ըստիրութեան պատրանքն զգացած չէ, բարւոք մատակարարութեամբ պիտի վարէ առանին գործերն, և իմաստուն տնտեսութեամբ պիտի կառուցանէ բնակարան մը: Այն կինը՝ որ կ'ուզէ ամէն պարագայի մէջ պատշաճից օրէնքը յարգելու համար՝ իւր ամուսնոյն դրամական կարողութեան վրայ բռնանալ, և առանց նորա համետ կացութիւնը մտածելու պահանջող լինել, այդ կինը կ'անդիտանայ լիովին իւր պարտուց, և կործանում բերել կը խորհի իւր տան:

Ակնարկ մը նետենք մեր անցեալ մեծատանց վրայ, որք՝ անտնտեսագէտ ըլլալով՝ միմիայն իրենց կամքը և հաճոյքը պաշտելու համար վատնեցին իրենց դրամները, և իրենց ստորագրեալ սպասարարայ անէճքներն և հառաչներն ընդունելու համար խլեցին անոնցմէ նոցա քրտանց գինն, և այնու ջառոյ հաց ճաշակել տուին անոնց:

Մարտի 1-ին, կարեւոր պէտք մը, որ սիրելի պիտի ընէ կինն, կանացի՝ բա-

րեւաւութիւն յոր կը միանան ամէն կանայք. զգուելի և արհամարհանաց արժանի արարած մ'է այն, որ մաքրութեան փայլ շունենար։ Այո՛ իւր նիւթական նշանակութեամբ ըմբռնելով չքանազ կը դռնենք, իսկ բարոյական առժամբ, որ է սրտի մաքրութիւն, ամէնազգի առաքինութեանց յայտարար կը թարգմանենք զայն. կանանց համար աւելորդ է ըսել թէ՛ ո՛րչափ պարտին միայնել յանձինս նիւթական և բարոյական մաքրութիւն. նիւթական հարկաւոր է, որպէս զի համակրանաց արժանի լինին, և մանաւանդ ո՛չ ապաքէն անմաքրութիւնն շատ մը ախտից պատճառ կը լինի, և ենթակայ կ'ընէ ամէն հաւակ. համագուելու համար թէ այս այսպէս է, բաւական կը համարինք առողջաբանական հրատարակութիւններ մեր ընթերցողաց ուշադրութեան յանձնել, յորս պիտի տեսնեն մաքրութեան օգուտները, և անոր հակառակ վընասները։

Իսկ բարոյական մաքրութիւնը՝ որ է սրտի մաքրութիւն, կանանց բնածին մէկ հանգամանքն ըլլելով՝ չեմ ուզեր այս մասին խօսիլ, միայն սա աւելցնելով թէ անոնք որ զգացած չեն զայո՛ւ, շատ մը յոռի տղարքներ թողած են, և կանանց փափկասրտութեան վրայ տալիս ըրած, զեղատուութեամբ ըստպանութեամբ և այլ սծիրներով։ Յիշենք օրինակներ, երբայական պատմութեան մէջ Դոթմպիա, Ասորոյ պատմութեան մէջ Աստարպէ, և մեր Ազգային պատմութեան մէջ Փառանձեմ։

Պարկէշտութիւն. Իգական սեռի գառախարակութիւնը պէտք է հիմ ունենայ այս բարւոք հանգամանքը, որ իրիւր լուսաւոր ճառագայթ մը կը ցոլանայ գե-

ղեցիկ սեռին վրայ, պարկէշտութիւնը ըսելով չեմ հասկնար այն մոլար դրութիւնը, որուն մէջ կը կաշկանդուին օրիորդներ, անգէտ պահելով զանոնք բոլոր ամենակարեւոր սկզբմանց. լաւ պատրաստուած օրիորդ մը պիտի գտայ անշուշտ յածել զիւր աչերն ամուսինն վրայ, որ կոշտութեամբ կ'օգէ անոր քօղն պատուել, կուտական ճակտի մը վրայ կ'ենձիւ յարուցանել. աշխարհ միշտ պիտի ժպտի այն հմայիչ տեսարանին վրայ, զոր օրիորդ մը ի հանդէս կ'ածէ իւր պարկէշտութեամբ. աշխարհ պիտի օքանչանայ, երբ պարկէշտ մայրեր պարապին լոկն, և իրենց պարկէշտութեան համբաւը հասցնեն ամէն մարդոց։ Երբեմն մեծ առաքինութիւն, և հետեւաբար մեծ պարկէշտութիւն կը համարուէր կիները և օրիորդները փակել տան մէջ, և ամէն հազարդակցութենէ, ամէն լոյսէ ազատ պահել, այսպէս էր ի հնումն գրեթէ շատ տիգեր. պատմութեան մէջ կը կարդանք թէ անգամ մը Աթենքի մէջ Լեւկիպէ տնուն չքնադադել օրիորդ մը կը տեսնուի բօլորովին քօղածածուկ, հետեւեալ ծրք պատերաւն վրայ կը տեսնուի յայտարարութիւն մը այսպէս. «Լեւկիպէ ԳԵՂԵՑ ԿԱՌՈՅՆ ՅՈՐԻՈՐԴՄ»։

Պարկէշտութիւնը երբեք կանանց և օրիորդաց ընկերութեան մէջ երբեք նախնի շհակաւակիր, մանաւանդ թէ աւելի կը բարձրացնէ ընկերութիւնը. զայս կը հաստատեն հին և արդի քաղաքակրթութիւնը, որոյ աւելի խելամուտ լինելու համար պէտք է կարգադրել մէջ-Մարդէնի ՄԱՐՏ ԴԱՍՏԻՍԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։

Աշխատութեան ու գին կանանց շորաւոր պէտք է ըլլայ, առանց անոր իրենց ստանձնած իրաւ-

ունքներէն կը զրկուին, և չեն կրնար լաւ դադարաւ մը ներշնչել իրենց յառկութեանց մասին. անշուշտ մեր աշխարհագրութեան կը դպչի երբ տեսնենք գծուծ կենդանիներ, ճճիներ՝ որք աշխատութեան դասերն ի նախախնամութենէ ընդունած՝ մեզ լաւ օրինակներ կը լինին. Սրբաբացոյն ընկերք՝ ուղղութիւն աշխատատէր և աննկուն ոգւով և միջին, և մեղուն՝ որք կը հալածեն միշտ իրենց ծոյցերը, կը ցցունեն մեզ թէ աշխատութիւնը արտաբանող հարկաւոր մէկ տարրն է: Անգործ տիկնայք և օրիորդք պէտք է զգան թէ իրենց երբեմն կրած սկարութիւնները ի ծովութենէ յառաջացած հետեւածքներ են, թէ Սրբեկերի մէջ կանանց ամենամեծ աշխատասիրութեամբք՝ կարելի եղած է հսկայ տիտաններ տեսնել. սափորն ի յաւ ընթացող Ռեբեկան՝ աւելի վեհ է մեզ, քան թէ իւր օրերն անգործութեան դատապարտելով ժիրաժիր պսղահանդէս դացող օրիորդը. անշուշտ պիտի երեւակայէք թէ տարբերութիւնը անհուն է, և թէ աշխատասիրութիւնը չէ որ գործու ոգւոյն կը հակառակի, այլ մեր յաւի դատախարակութիւնները: Ես պիտի հիանամ միշտ տեսնելով այն սրահները՝ որ նորոտի օրիորդաց և կանանց հրաշակերտ ձեռակերտներով պահուածու են:

ՋԱՐՄԱՅՐ

Ա. Ռ. Տ Ա Ն Ի Ք

ՏՆՏԵՍԱՌԵՐԻՆ

ԴԱՍ ԴՈՒԹԵՐՈՐԴ

Այո՛րքներու Կէն ԿՈՁ ՈՒՆԵՑԱՐ ԴԵՐՆ. — ԵՐԱԺԵՏԱ-
ԿԱՆ ՏԱԳԱՆԴԵՐ — ՃԵՄԱՐԻՑ ԱՇԽԱՐՀԻ ԿԻՆՆ:

Մարդիկ, ամեն վիճակի և ամեն աստիճանի մէջ՝ ընկերակցութեան բը-

նազդումն ունին և ի միասին՝ զուարճաշալու պէտքն կ'զգան. բայց զբօսանաց տեսակներն կը տարբերին ժողովրդոց քաղաքակրթութեան համեմատ:

Այս ընկերութիւններն կամ երեկոյան ակումբներն ընդհանրացած են գիւրակեցիկ կարգին մէջ:

Հոս չպիտի խօսիմք այն բարձր ակումբներուն վրայ՝ որոց մէջ փայլելու յատկութիւնն Թրանսպիր կանանց բաժինն է՝ որք շատ լաւ գիտեն խօսակցելու արուեստն:

Այն ընտանեկան ակումբներն շատ ախորժելի են՝ որ չեն մերժեր ոչ քաղաքավարութիւնը և ոչ շքեղութիւնը. ոչինչ պատրաստուած է հոն, ամեն ինչ անակնկալ է և պարզ. ուրախութիւնն և գոհունակութիւնն դէմքերն կ'ոգեւորեն. վատհոլութիւնը սրտերն կը մերձեցնէ, և հաճոյքներն այնքան քաղցր են՝ որքան լինին անպատրաստ:

Երիտասարդուհին հոն կ'օգնէ տան տիկնոջ. ինքն է որ մեծաբանքներն կը կատարէ և իւր հասակակիցներն կը զուարճացնէ խօսակցութեամբ կամ այլ և այլ խաղերով՝ որք միանգամայն միաբերն կը կրթեն:

Տան տիկինն այսպիսի ակումբներու մէջ սյնապիսի պարտքեր ունի՝ որք վաճառել երանգներով կը տարբերին. նա ինքզինքն պիտի ցուցնէ ի հարկին լուրջ առանց բռնադատութեան և ուրտիւ առանց թեթեւութեան. իւր գիմաց վրայ պիտի նշմարուի շնորհ և քաղցրութիւն նա չպիտի դայթակղի այն անմեղ կատակներէն՝ զոր երիտասարդք իրարու կը փոխանակեն. նա պիտի քաջալերէ երկչափութիւնն հաճոյակատարութեամբ և պիտի շուարեցնէ յանձնապատասխանութիւնն՝ ցրտութեամբ. նա պիտի իւրոյ

հանէ իւր հրաւիրելոց տաղանդներն, Այս ամենն դրքերու մէջ չեն սովորիր, այլ աշխարհի հետ յարաբերութիւն ունենալով:

Այս տուներուն մէջ՝ ուր գեղարուեստներն կամ երաժշտութիւնն յարգուած են, ինչ որ այսօր բացառիկ առանձնաշնորհ մը լինելէ դադրած է, տաղանդ առանց յաւակնութեան կը գործադրուի, յոյժ անտեղի է թախանձանաց և սովալմանց առիթ տալ և կրնանք առանց անքաղաքավարութիւն մը ըրած լինելու՝ մոռնալ այն երիտասարդուհին՝ որ տրամադիր է մերժել ամեն աղաչանք, կամ միայն նաչանաց վէճէն յոգնած, զիջանիլ:

Ինչպէս տան տիրուհին՝ նոյնպէս հրաւիրեալներն ալ պարտքեր ունին. այն երիտասարդուհին՝ որ երաժշտական տաղանդ մ'ունի, անսով միայն հաճելի չկրնար լինիլ, պէտք է նաեւ գիտնալ յարմար ատենին գործածել զայն, նա պարտի հասկնալ թէ ուրախ երեկոյթի մը մէջ պէտք չէ տխուր կտոր մը նուագել, նաեւ պարտի ընտրել այն ժամանակն՝ ուր կրնայ լսելի լինիլ առանց ձանձրոյթի: Մասնաւոր երեկոյթներուն մէջ պարը զբօսեցնելու միջոց մ'է որով կը վերջանան նաեւ այն տաք վիճաբանութիւններն՝ որք յաճախ աղէկ հետեւութիւն չեն ունենար:

Պրանտացիք և Անգղիացիք տարբեր կերպով կը վարուին ընկերութեան մէջ. Պրանտացի երիտասարդուհին աշխարհի մէջ կը մտնէ իւր մօր հսկողութեամբ, մայրը կարգելու երիտասարդ երեւակայութեան սխալները: Բայց Անգղիացի երիտասարդուհին բոլորովին ազատ է, նա արդէն բնական պաղաւնութիւն մը ունի իրեն պահապան ըս-

տանալով նաեւ կատարեալ դաստիարակութիւն մը՝ ազատ կը թողուի. ինքն է որ կ'ընտրէ իւր բարեկամներն և այն ընկերութիւններն՝ ուր պիտի յաճախէ և առանց իւր ծնողաց ընկերակցութեան կրնայ առանձինն երթալ թատրոն, պարահանդէս կամ նուագահանդէս ևն. նոյնպէս ազատ է իւր բաղդակիցն ընտրելու մասին: Այս տարօրինակ ազատութիւնն՝ որ կրնայ վտանգաւոր լինիլ Պրանտացի երիտասարդուհւոյն համար, կատարելապէս կը յարմարի անգղիական նկարագրի:

Մասնաւոր հանդէսներու մէջ, ինչպէս են ամուսնութիւնն, անուան կամ ծննդեան տարեդարձներն և մկրտութիւնն, ամենտիրուհին շատ պարտաւորութիւններ ունի. պղտիկ գործ չէ՝ ճաշը պատրաստելն կամ տնօրինել և հըրաւելիցը ատոիճանը գիտնալ ու անոր համեմատ վարուիլ: Սակայն կերակրոյ ճոխութիւնը, մեծարանաց շքեղութիւնը և հրաւիրելոց ատոիճանը միտել և լաւագոյն պայմաններն չեն սրբաթութեան և ընտիր ճաշակի օրէնքը գոհացնելու: Բարեկիրթ կէն մը իւր բնական կրից հետ միացնելով մշակեալ մտքի մը շքնորհներն՝ ամեն բան՝ լաւ կը կատարէ: Այս բնութանական ճաշերն յոյժ օգտակար են՝ որ հաւաքելով օգգականներն և բարեկամներն, անոնց մէջ եղած մեծ տերմական կապերն աւելի կը սեղմին:

Ընտանեկան ակումբներուն մէջ ամենէն դեղեցիկն այն է՝ ուր ամբողջ ընտանիքն հաւաքելով սեղանին շուրջ ոմանք աղքատաց համար և ոմանք իրենց պիտոյից համար կ'աշխատին օրէն ձեռագործի մը, մինչդեռ ուրիշ մը կը կարգայ պատմութիւն մը, կամ նոր ըլլալիք կը հաղորդէ: Սյս ակումբները յոյժ

օգտակար են և կրնան յարմարիլ ժողովրդեան ամեն դատակարգերուն :

Ճշմարիտ աշխարհի վրա դիտել իւր պարտքերն խղճահարութեամբ կատարել . նա սրտի մոտք հոգ կը տանի իւր դատակայ դատարարակութեան . ամեն զբօսանքներէ կը նախընտրէ իւր մօր և տան տիրուհւոյ պարտքերն , ներկայ կը դնուի կըօնային ամեն արարողութեան :

Նա կ'այցելէ հիւանդներն , աղքատներն ու կարօտեալներն , իւր պարտաւոր ժամերէն մաս մը նոցա յատկացնելով և իւր բարեկամաց ալ անվոյթ չէ : Նա դիտէ դործագրել կարգապահութիւն , կանոնաւորութիւն և կանխատեսութիւն՝ որք պարտին էական հանգամանքն լինիլ ամեն տեսակ կառավարութեան :

Ճշմարիտ աշխարհի վրա իւր ամուսնոյն աշխատութեան մասնակցելով , իւր տան մէջ «իբր մայր և իբր ուսուցչուհի» ունեցած պարտաւորութիւնները կատարելով հանդերձ դարձեալ ոգորմասէր և կարեկից է չքաւորին համար :

Գ. Գ.

— 33300000 —

ԹԷ՝ ԻՆՁՈՒ ԱՄՈՒՍԻՆՍ ՍՊԱՍՈՒՀԻ ՄԸ ԲՈՆԵՑ

Օր մի ինքզինքս քիչ մը տկար ըզգացի և իմ բարի Տիգրանիկս , բոլոր ամուսնաց աղնուականայոյն , խոտապաւ ինձ իմ ուշիատութիւնս կատարել : Չըհանգստացաւ մինչեւ որ զիս բազմոցին վերայ նստեցուց , վերմակներով և բարձերով զրեթէ ճմլեց զիս և ըսաւ : «Այժմ Գոհարիկ , հանդիստ պառկէ : Այսօր դուրս չափտի ելնամ և եթէ միայն գրեւ ինձ ինչ որ պէտք է ընել , ամեն բան պիտի կատարեմ : » Ըրի ինչ որ կը խնդրէր : Տղաքներն գպրոց երթալու պատրաստել ,

սենեակներն աւել , կերակուրի պնակներն լուալ , անկողիններն շտկել , կանթեղներն լեցնել , մանկիկին վրայ հսկել , դանակներն մաքրել , կօշիկներն ներկել , ցերեկուան ճաշին համար միս եփել , դետնախնձորով կերակուր պատրաստել և այլն : Պառկած տեղէս կարող էի ապակեայ դռնէն խոհանոցին մէջ անցածըն տեսնել :

Տիգրանիկս կ'աշխատէր կրցածին չափ շուտով տղաքներն հագուեցունել , յետոյ սեղանին վրայէն նախաճաշի անօթներն վերցուց : Միմիայն քիչ մը երկար տեւեց այս դործն «գլխաւոր կէտը ամեն բան կանոնաւոր կերպիւ ընելուն մէջ կը կայանայ , կը մտածէր անշուշտ ամուսինս , հոգ չէ թէ քիչ մը ուշ տեւէ» :

Յետոյ անօթներն լուալու սկսաւ , պնակներուն տեւորդները թափել , լորարու վրոյ դրաւ զայնս և ուղեց տաք ջուր թափել նոցա վրայ «Ոհ , սանին մէջ գաւաթ մը ջուր անգամ չկայ» դռնէն :

«Պէտք է որ նախ և առաջ լեցնէիր զայն» ըսի :

Այսպէս ըրաւ և օթոցներն վերցուց , սենեակ աւելլու համար :

Կտրատիքներն սենեկին մէջ դիզեց , վարագոյրները թօթուեց , և այնպիսի փաշի մը հանեց որ այլ ևս անկարող եղանք գրեթէ զիրար տեսնել :

Յանկաւժ փոքրիկն սկսաւ աղաղակել և չուղեց հանգչիլ : Ամուսինս դաւրանէն կաթ փնտռելու գնաց և կրակարանն վառեց շուտ մը զոյն տաքուանելու համար : Այս վայրկեանին դուռը զարնուեցաւ : Մտալուճառն եկաւ . Տիգրան միան վար առաւ նորա ուռնէն և խոհանոց տարաւ զայն : Սենեակ վերա-

դարձաւ և կաթին շին ի միասին բերաւ : «Ո՛հ , ըսաւ , կաթն թթու հոտ մը ունի» : «Այո՛ , պարտ էիր ուշադրութիւն ընել . շին երեւցնել , բայց այժմ մանկիկն զիրիդ առ , որպէս զի ձայնն կըտրէ» : Աի քանի անգամ սենեակին մէջ վեր վար տարաւ և յետոյ դեանին վրայ դրաւ շին մօքրելու համար : Դեռ լմնցած չէին գործերը , երբ կաթն թափեցաւ և կէտն միայն մնաց սրտի հատորին համար : «Պէտք էր որ կաթին նայէիր» ըսի :

Երբ աղեկն վերստին որրանին մէջ կը հանդէք , ուզեց պնակներն լուալ և ջուրն թափեց : Բայց այն ատեն մտածեց թէ սենեկին աւելը վերջացուցած չէր . ուստի դարձեալ ներս եկաւ զինուորականի նման աւել մի զարկաւ և կարասները վերստին իրենց տեղը դրաւ :

Բայց այս միջոցին իւր լուացքին ջուրն պաղած էր . բարկութեամբ թափեց զայն և տաք ջուր փնտռելու դընայ . բայց վերստին մոռցաւ սանին մէջ լեցնելու : Երեկոյեան ճաշին համար մի եփելու ժամանակն հասած էր :

«Կրակարանին մէջ կըրակ մնացած չէ բնաւ» ըսաւ :

«Այո , պէտք է որ ուշադրութիւն ընէիր , եթէ եփել կուզես» :

«Չորս անգամ ըսիր այդ խօսքը» , դաչեց սրտմտութեամբ :

«Ուրեմն այլ ևս չպիտի ըսեմ» : Ուզեց կրակն արծարծել :

«Բայց այս լո՛ւն է . երբէք փոքրիկ փայտ չկայ» :

«Յակորիկս սովորաբար դպրոց չըդացած փայտն կը ճարէր» , ըսի :

Գլին տակէն մըմըկելով ճիգբանիկ փայտի մթերանոցն գնաց փայտ և ա-

ծուխ փնտռելու , և կ'ախորժէի տեսնել որչափ դժուարութիւն կը քաշէր սորվելու համար փայտ վառելու արհեստը :

Այնպիսի տաքցուց որ վախցայ թէ կրակարանը կը բռնկի :

Այս դժգոհման ժամանակ այնչափ աղմուկ կ'ընէր որ դուռն անգամ դուրսէն վերջն հազիւ ձայնս լսելի կը լինէր :

Փափաքանոցս համեմատ շին նորէն լեցուց տղեկին համար :

Հարցուցի . «միտն ի՞նչ վիճակի մէջ է» :

«Ով երկինք , Գոհարիկ , միտն սեցել է փայտի պէս» :

«Արդէն կը վախնայի , միտն դարձնել և վրան ջուր լեցնել հարկ էր» :

Ժամն հինգն էր : Բարի ամուսինն ախարի մը նետեց իւր ցանկին վրայ : Դէմքն վերջին ծայր կարմրեր էր կրակարանին կրակէն : Ժամէ մը տղաքներն դպրոցէն պիտի դային և դեռ այնչափ բռնեք ունէր ընկելիք :

Թէեւ շատ հիւսնդ կ'զգայի ինքը՝ ղինքս , քիչ մնաց խնդալէս պիտի մեռնէի , երբ տեսայ որչափ կը չարչարուէր , ամեն բան տակնուվրայ կ'ընէր : Զազայքի մը պէս կը դուռնար և միշտ կարծիքս կը հարցնէր :

Երբ քիչ մի յետոյ լոյսէն ինքզինքս պաշտպանելու համար դէմքիս վերայ քօղ մը ձգեցի , կարծես քնանալու համար , տեսայ որ սկսաւ մատերն խածնել : Բայց ես կը խնդայի :

Երբ ջուրն դարձեալ տաքցաւ , այնչափ լեցուց պատկն որ թափեցաւ : Այն ատեն խանձի հոտ մը եկաւ քթիտ , իբր թէ ձեռքն դոնսւած ճերմակեղէնն բռնկած լինէր :

«Գետնախնձորները շատ չեփեցիր անշուշտ» , ըսի :

Պատուիրն մէջ նայեցաւ : «Արդէն եփեր են , Գոհարիկ», պատասխանեց :

Տղաքներն դպրոցէն եկան , բայց սղարաւարեցան դեռ երկար ժամանակ սպասել մինչեւ որ ճաշն պատրաստուէր :

Երբ սեղանն պատրաստուեցաւ , միասին չճաշեց : Կը մտածէր թէ դեռ կանուխ էր իրեն համար և կը փափաքէր քիչ մը եւս ուրտել : Կամչնար ըսելու թէ ժամանակ կը կորսնցնէր ճաշելով , որովհետեւ կը խորհէր թէ յերեկոյն ամեն գործ երեսի վրայ մնալով , ի՞նչ պատասխան պիտի տար եթէ հարցնէին թէ , ի՞նչ ըրիր մինչեւ իրեկուն :

Երեկոյն տղաքներն պառկեցնելէ յետոյ ըովս նստեցաւ և ըսաւ ինձ . «Եթէ ժամանակ ունենայի ամեն բան պիտի ընէի . . կը գործնամ մէ ինչպէս ամեն բանի վրայ միանգամ կարող եմ մտածել : Եւ սակայն դուն ինձ դրած ներքեւ տուի շատ գործ կը կատարես . . հագուու կը ձեւես , լուացքս կընես , տղաքներուն հետ կը զրազիս առանց հաշուելու թէ մանկիկն եւ ժամանակիդ մէկ ստուար մասն կը դրաւ և դեռ այդչափ գործ տեսնելէ վերջ այցիլութիւններ եւ կ'ընդունիս ու կ'ընես :

«Ուրեմն կը տեսնես» թէ ժամանակ կընէ որ կը պակսի , այլ մէկ ուրիշ բան մը որոյ նկատմամբ շատ անսեղեակ և անկարող են այրերն : Երբ վաղն առաւօտ արթննամ և անկողնէս ելնեմ , այսորուան բոլոր դործերն , երեկուան անկատար մնացածներն և նոր պատահելիք դործերն ամբողջ պիտի կատարեմ , առանց թերեւս յոգնելու :

«Բայց ի՞նչպէս կ'ընես» :

«Այդ իմ գաղտնիքս է , գաղտնիք

մը զոր այրերն կ'անդիտանան և այն ժամանակ միայն կը հաւատան նորա դժուարութեան , երբ քեզ նման օր մը փորձեն զայն » :

Տիգրանիկ չպատասխանեց այլ ևս , բայց մի քանի օր յետոյ ըսաւ ինձ թէ ծանուցում մը դնել տուած էր լրագրի մէջ սպասուհի մը գտնելու համար :

Ֆիռու Հաուդ (*)

Թարգ. ԳԱՐԱԿԻԼԵԱՆ

ԱՄՈՒՐԻՈՒԹԻՒՆ

(Եւր. և Քրէ)

Փիլիսոփայից մէկ քանի աղանդք , ինչպէս Պիլթագորեանք , Եպիկուրեանք , Ստոյիկեանք ամուրիութիւնն յարդելի ընել փորձեցին Յունաստանի մէջ . իսկ Յունաց ազատ և զուարթ բարքերը այս հակառակ վարդապետութիւնը մերժեցին , և անոր աշակերտները ծայրեցին : Սակայն Սոկրատ , Պլատոն ու Արիստոտել ամուրիութիւնն ըստ արժանւոյն անդամներով հաստատեցին թէ ամուսնութիւնն ամէն բարի քաղաքացւոյ ի բնութենէ և ի հայրենեաց սահմանեալ սուրբ պարտք մ'է :

Հետեւեալը՝ որ պատմութեան մէջ խիստ ծանօթ է , կը հաստատէ թէ ի հնումն ամուրի մը սրչափ նուստացած էր հասարակաց կարծեաց առջեւ :

Սպարտայի մէջ՝ ձերունիք անսահման յարդանք ու մեծարանք կը վայելէին . հրապարակի մը կամ զբոսավայրի

(*) Սոյն պատուական հանդէսը նուիրեց «Ընտանիք» ի՝ Պէրլինի Օսմանեան Ղեկավարութեան Ա. Քարտուղար Վսեմ. Օհան էֆ. Պողոտալեան՝ որ դրամիրական և այլ բարեմասնութեան հարկանքները եղած է միշտ :

մը մէջ ծերունի մը ներկայանալուն պէս երիտասարդը խաղերնին, խօսակցութիւննին անգամ կ'ընդհատէին և անոնց առջեւ կը խոնարհէին : Օր մը ծերունի մը անտիպ լարեղական դէմ երկնցած երիտասարդի մը քովէն անցաւ, որ տեսաւ ծերունին և պառկեցաւ : Այս անպատկառութիւնը դատաւոր մը տեսնելով, դէպի երիտասարդն ուղղեց իւր քայլերը, և ուժգին հարցուց թէ ինչու համար ծերոյն առջեւ ոտք չեւաւ :— Երբութիւնն յարգել գիտեմ, զի պարտք մ'է այս. պատասխանեց երիտասարդը. իսկ այս ծերունին անարգ ամուրի մ'է : Ես մերժեցի բարեւս, քանզի նա Հանրապետութեան զաւակներ չէ տուած. որպէս զի զանոնք ևս չենք ես ծերանամ միւսնոյն յարգանքն ընեն ինձ :— Այն ատեն դատաւորը ծերունւոյն դառնալով ըսաւ. իմացա՞ր :— Ու առաւ քալեց :

Պարսիկը բազմութիւն ընտանեաց տէր հարց պատիւ և վարձատրութիւն կընէին. սոցա Ս. գրքին մէջ գրուած էր մեծ տառերով :

«Չուակ կըթել, ծառ մը տնկել, և երկիրը մշակել Աստուծոյ հաճելի գործեր են» :

Ասորեստանցիք և Բաբելոնացիք օրինօք բռնադատուած էին իրենց աղջկունքը ամուսնացնել, ապա թէ ոչ օտարաց կը յանձնուէին :

Եղիպտացոց մէջ ամուրիութիւնն թշնամանօք նախատակած կը լինէր, մինչդեռ որդեճնութիւնն մեծ պատիւներ կը վայելէր :

Մովսիսի օրէնքներն ամուրիութեան դէմ մեկին ու բացայայտ էին. բոլոր ամուրիք Իսրայելի ժողովրդէն մերժուած և անուսնին հանրութեան արձանագիր-

ներէն ջնջուած էին : Ամուլ կանայք մուսուլմանութեան մէջ կը հեծէին, և իբր ոչինչ կը նկատուէին : Նոր ամուսնացեալք առաջին տարին զինուորական ծառայութենէ ազատ ըլլալու մենաշնորհն ունէին : Հրէական ժողովրդեան մէջ՝ ամէն ոք կամաւոր ամուրիութիւնը նախատեսու և ջնջելու ետեւէ էին : Մովսէս Մէնօնիաէն՝ եբրայեցի օրէնագիրն սա ըսկզբունքը կ'աւետէ մեզ :

«Այն որ Իսրայելի ժողովրդեան մարդ մը կը յաւելու, խիստ արժանի է Աստուծոյ և ազգին» :

Սկիւթացիք ամուսնութեան մէջ յապաղում ընողները կը վռնտէին իրենց բանակէն :

Պատոնի օրէնքներն ամուրիութեան կը հանդուրժէին արանց համար երեսուն և հինգ տարի, իսկ կանանց համար քսան և հինգ տարի. այս տարիքն անցնելէն ետքը ամուսնութիւնը մերժող անձը հասարակաց պաշտօններէ կը մերժուէր և ժողովներու ընտրողական ձայնը կը կորսնցնէր :

Հռովմայեցոց օրէնքները, որք յունական օրինաց ճշդիւ կը նմանէին, ամուրիութիւնը կը խայտառակէին աւելի կամ նուազ խիստ պատիժներով : Հռովմայեցի մը ամենէն առաջ սա հարցման չարատասխանած չէր կրնար ո՛չ կըտակել, և ո՛չ վկայութիւն տալ : «Ի վերայ հոգւոյդ և խղճմոսանայ, ամուսնացա՞ծ ես» . եթէ այս հարցման յարմարագոյն պատասխան չտար, տուգանաց կ'ենթարկուէր :

Կեսար ամուրիութեան դէմ օրէնք մը և ամուրիութիւնները խախուսելու համար վարձատրութիւններ ծրագրած էր, իսկ այս մեծ մարդուն մահը վրայ հասնելով՝ գործադրութիւնը կեցաւ :

Միայն Օգոստոսի իշխանութեան ատենն էր, որ Յոթն, Բաթն, Բաթն անուններով օրէնքներ տեսնուեցան որք ամուրեաց դէմ պատիժ, և արդատաւոր ամուսնութեանց համար վարձատրութիւններ կը տրամադրէին: Այս օրինաց նպատակը Հռովմայ քաղաքային պատերազմաց ատեն կորսուած քաղաքացւոց պակասը լեցնելու համար էր:

Մարդ պատմութիւնը քննած ատեն՝ մէկէն կը զարմանայ տեսնելով որ նախնի ժողովուրդք ամենքը միակամ հաւանութիւն ունին ամուսնութիւնը ընկերական հաստատութեանց առաջինը նկատուելու և զայն պատուելու ու յարգելու մասին:

Օրէնքները միշտ ամուրիութեան հակառակ և ամուսնութեան ինպատեղած են՝ մինչեւ այն թուականը, յորում կոստանդիանոս վանական ոգւով ըմբռնեալ՝ սկսաւ փնտսել անոր: Քիչ մը ետքը եկեղեցին, որ իւր զօրութիւնը մեծցնելու, համար՝ իւր անդամաց տմուքիութեան մէջ շահ մը տեսաւ, որոշեց թէ ամուրիութիւնը հետեւորդոր ամուսնութիւնը ամուսնութենէն և որդեծնութենէն աւելի սուրբ վիճակ մ'է:

Հակառակ այս որոշման՝ այս յայտնի է որ ամուրիութիւնը չբազմապատկեր և իւր արմատը չձգելու, եթէ ոչ բարուց ապականութեան և զեղխութեան սանձարձակ ձգուած ատեն, որ է ազգաց անկման տխուր յառաջընթացը: Եւ իւրեւ յայտնի ապացոյց՝ բաղդատէ Լեւոնիաասի ատենուան Յունաստանը Ստուրին-Կայսրութեան Յունաստանի հետ, բաղդատէ Քրիստոսի ատենուան Հռովմը Կայիբաւլայի Հռովմայ հետ:

Զեղխութիւնը՝ որ մեծ ազդեցութիւն ունի ազգի մը բարուց վրայ, ա-

մուրեաց բազմաճառուն իբրեւ միակ պատճառ համարելու է. քանզի երկրի մը մէջ՝ ուր զեղխութիւնը կը տիրէ, բռնակիչը երկու կարգի բաժնուած են. առանց մին այնչափ առատութեան մէջ կը լողայ, իսկ միւրը շատ անգամ պիտանին չգտնէր: Մայրաքաղաքները հարստութեամբ, և զեղխութեան անօգուտ միջոցներով, հանգէտներով, տեսարաններով կը յղժմանան. ամէն մարդ բաղմութեամբ հոն կը դիմէ՝ շահու կամ հաճոյց յուսով, մինչդեռ դիւղերը լքման վիճակի մէջ կը հեծնեն, այնպիսի վիճակ մը որոյ թշուառութիւնը մօտաւոր է:...

Անուանին Հիւֆլանտ, որոյ վիճակագրական աշխատութիւններն ընդհանրապէս հանրածանօթ հաւատարմութիւն մը ունին, յայտնած է որ 400 ամուրեաց մէջ առ առաւելն տասն հատ կը գտնուի, որոց սէրն արդիւնաւոր ըլլայ: Արդ եթէ քսանն հինգ տարւան մէջ՝ ամուսնութենէ մը ծնած և ապրելու կարող միայն երեքական տղայ հաշուենք, կը գտնենք որ հարիւր ամուրիք երեք հարիւր քաղաքացիներէ զրկած պիտի ըլլան պետութիւնը:

Այս կը հաստատէ թէ ամենէն առիւնաւոր պատերազմներն անգամ առ ամուրիութեան չափ չեն կրնաք փնտսել բաղմամարդութեան:

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Ազգաց և ժողովրդոց յառաջադիմական շարժմանց մէջ պատշաճ կանոն մը և օրէնք մը հարկաւոր է անշուշտ, առանց որոյ անհիմն և ապարդիւն պիտի լինէր այն վեհ զլացումն՝ որ միշտ ի կատարելութիւն կը ձգտի ի մեզ ի խոյղ ճշմարտին՝ բարւոյն և գեղեցկին:

որք գրեթէ մեր կենաց սկզբնակէտն են :

Ինչպէս գործարանական կեանքն ունի իւր այլևայլ միջոցներն և գործիներ՝ որովք անչիօթ և անխտոր կը վարէ զիւր պաշտօն կենաց պահպանութեան մասին , այսպէս և մտաւորական աշխարհն պէտք է ունենայ իւր կանոնաւոր և բեղմնաւոր զարգացումն բնածին կարողութեանց միջոցաւ , որպէս զի կարենամք յօգուտ ի կիր արկանել մեր գաղափարներն և խորհուրդներն՝ և ապրիլ արժանապէս :

Եւ արդէն ի՞նչ կը նշանակէ ապրիլելթէ ոչ գործել իբրեւ բանաւոր էակ . քանի որ գործունէութիւնն է յերջանկութեան , և երջանկութիւն մարդկային գիտակցութեան գոհունակութեան մէջ : Արդ գործունէութեամբ միայն կարենալով մեր բաժին լրացունել երկրի վրայ , ամէն անհատի պարտաւորութիւնն է յարթմանի կալ ի կատարեալ պահպանութիւն այն պտտածից և օրինաց՝ որոց կատարեալ ուսումն կը կազմէ բարոյական :

Այս եղանակաւ քանիօն կարեմք գգաստութեամբ և խոհեմութեամբ կենցաղավարիլ՝ ներդաշնակ և զօրաւոր պահելու համար այն կապն , որով կցորդած է զմեզ Արարիչն ընկերութեամբք՝ որք կը ներկայացունեն ամէն մարդկային անհատ առանձինն :

Մարդոյն նախազգացումն եղած է միշտ բարոյական կեանք վարել , սկըտեալ իւր նախնի ազէտ դարերէն . և այնպէս յառաջ քան զժողովիլ ուսմանց և գիտութեանց՝ մարդիկ իւրեանց կենաց որրանէն կ'սկսին ճանաչել պարտք և իրաւունք՝ յորս հիմնեալ է բարոյականն : Յառաջ քան զիմաստասէրն Սոկ-

րատ՝ որոյ գործերն և կեանքն կ'աւանտեն մեզ իւր աշակերտք՝ Յունական ազգին բարոյական և իմաստասիրական ուսմանց ոսկեգարն ներկայացունելով՝ քուրմերն որք ժողովրդեան ուսեալ մասըն կը համարուէին՝ մեհեաններու մէջ և արձաններու վրայ կը դրոշմէին բարոյական առաձներ զպարտուց և զիրաւանց . զի չէ՛ կարող մարդ զգէմ ունել այն ներքին ձայնին՝ որ հանապաղ կը՞գոչէ ի մեզ տալ զկայսերն՝ կայսեր , և զԱստուծոյն՝ Աստուծոյ :

Ուստի բարոյականն մարդկային յառաջագ խմութեան գիւտ չը լինելով՝ այլ ընդոժին զգացում մը , պարտաւորեալ եմք անթերի կատարել ինչ որ կը բովանդակեն նորա սահմանին մէջ , գիտելով թէ առանց այնր մեր գոյութիւնն յերկրի չպիտի տարբերէր յանաճողոցն ըստ բարուց : Բայց այս մասին ծնողք անհրաժեշտ պարտաւորութիւն մը պարտին կատարել առ որդիս , ա՛յն է հոտոտել տալ նոցա ի աղայ տիոց բարոյականի ծաղիկն , և ներշնչել նախ բարեպաշտութիւն , վասն զի մանկանց սիրտըն բնդ նմին և միտքն ընդունակ են առաւել կրօնական տպաւորութեանց , այսպէս նաև կը պատուիրէր ը՛ել անմահն Սոկրատ . ուսուցանել նոցա արդարութեան և խոհեմութեան կենցաղագուտ խրատներ , որպէս զի յերիտասարդութեան նուիրագործեն իւրեանց կեանքն բարոյականի որբարար սեղանին վրայ , կատարելով իւրեանց ունեցած պարտք որ ուրիշին իրաւունքն է , այսպէս և փոխադարձաբար , որով և հաւատարմութիւն և եղբայրութիւն կը տիրեն ամէն դասակարգի արանց և կանանց մէջ :

Բարոյականն ըստ ինքեան լինելով

կանոն ամէն ընկերութեանց՝ ի ձեռին ունի նոցա փրկութեան միջոցներն, կը կազմէ նոցա յառաջագիծութեան տա-
րերքն, կը ցցունէ զմարդիկ ո՛չ լծէ միայն ի՛նչ որ լինելու են, հապա նաև ի՛նչ որ են. իսկ եթէ նորա պայմաննե-
րն թերակատար լինին, յայնժամ կա-
ռաջնորդէ ի վատթարն: Բարոյական կեանքն մարդոյն բուն կեանքն ներկա-
յելով՝ և մեր կենաց երկօր պարապն լեցնող անհրաժեշտ պայմանն երջանկու-
թեան տենչը լինելով՝ մաքուր բարոյակա-
նաւ կրնամք յարիւ նուազ կորուստնե-
րու և նուազ վտանգի ենթակայ բարեաց,
ինչպէս իմաստութեան, գիտութեան և
առաքինութեան: Եթէ ընթանամք բա-
րոյական կենսօք՝ եթէ զոհեմք մեր ան-
ձնահաճութիւն հպատակ լինելու հա-
մար մեր ընկերին ի պարտիս, յայնժամ
մենք տղայքս կը լինիմք մարդ, և մար-
դ ըն ապա քաղաքացի:

Ուրախութեամբ կը տեսնուի որ շը-
նորհիւ արդի քաղաքակրթութեան՝ բա-
րոյականի գիտութիւնն կը ծառայի զըպ-
րոյաց և ընկերութեանց մէջ, գիտելով
անշուշտ թէ ի զուր են այն ջանքեր և
գծաւարակիր աշխատութիւններ յուս-
մունս և ի գիտութիւնս, եթէ նախ չուղ-
ղուին մեր կեանքեր խոհեմութեամբ,
արդարութեամբ, ճշմարտութեամբ, ա-
ռաքինութեամբ և բարեպաշտութեամբ:

Բարոյականն մեր կրից և բաղձա-
նաց արդարացի կշիռն լինելով՝ ընտան-
եաց ծոցէն ծնունդ կ'առնու, որ քա-
ղաքական և ընկերական կենաց հիմն
է, և յորում նախ կ'ուսանի մարդն
զիւր իրաւունս, որ կը հետեւի պար-
տուց կատարման: Մարդկային կեանքն
յաջորդական պատահարաց և արկածից
ենթակայ լինելովն պէտք ունի զօրա-

ւոր կամաց և անյողդողդ գիտութեան
մը, որով խոհեմութեամբ խիզախէ վը-
տանդաց դէմ, զի այս իսկ է մեր կե-
նաց ճշմարիտ արժանիքն:

Որչա՛ր բարեբաաստիկ կը լինի այն
քաղաքն կամ տէրութիւն՝ որոց կառա-
վարութեան ներքեւ կը գտնուին բա-
րոյական ընտանիքներ, և կը նորոգեն
այն անկեալ վիճակ, զոր բարբարոսու-
թիւնն բերած էր աղէտ դարերու մէջ,
և որոց աւաղելի օրինակներն դեռ կը
տեսնուին վայրերի ժողովրդոց վրայ,
որք զուրկ են բնաւին բարոյական կեան-
քէ և ընկերութենէ:

Այս խորհրդածութեամբ՝ թէ բարոյ-
յական ընտանեօք միայն կը լինի աշ-
խարհի ստոյգ յառաջագիծութիւնն, ջա-
նամք մղում տալ մեր ներքին կենաց,
որով և պատուաբեր լինիմք մարդկային
ընկերութեան, որ հաւաքաբար կը նը-
պաստէ մեր երջանկութեան:

Ի Պարալիզակ

Ե. Գ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ՍԵՐ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

Ընտանեկան սէրը այնպիսի զօրա-
ւոր և վառ զգացում մ'է որ ամենու-
րեք միեւնոյն կերպիւ կը կատարուի:
Տղայք զառաջինն իրենց մայրը յոյժ կը
մեծարեն, և անոր շուրջը կը հաւաքու-
ին. յետոյ մանջ աղայք կամովին իրենց
հօրը ձեռքէն կը բռնեն, այլ միշտ մայ-
րը կատարեալ հաւատարմութեամբ ա-
նոնց կը նուիրէ իւր խնամքներն ու սէ-
րը: Այն մայրը, որ միմիայն մօր մը
տիտղոսն կը երէ, մօրու կը կոչուի: Վայ-
րի ժողովարդք մօրու բառն չունին,
թէպէտեւ իրենց մէջ չեն պակսիր եր-
կրորդ կիներ որ ևս մայր կը կոչուի: Մենք

անոր մասն աւոր անուն մը կուտանք և այս բանը նպաստաւոր չէ :

Ծնողաց սէրն, մերձ իրեւեան, որպէս ընդ հասարակօք, քաղաքակրթեալ ժողովրդոց, որպէս և վայրենի աղգաց մէջ, իրենց զուակաց համար ծնողաց կրած սէրն, կ'ըսեմ, ա՛նհունք միեւնոյն խանդաղատանքն, միեւնոյն անձնութիւնն և միեւնոյն վեհութիւնն ունի : Սակայն չենք կարող ջոկել որդիական սիրոյ վրայ. առակք ժողովրդոց իմաստութիւնքն են. առաւել կ'ըսէ. « հայր մը կը բաւէ տաններէս զաւակ մտուցանելու համար այլ տոմսերկու զաւակք չեն բաւեր երբէք հայր մը մտուցանելու » . որչափ ալ կըսէ կըծեցուցիչ լինի այս առակը, սակայն իրաւացի է. ուրեմն պատճառ մ'ալ ունի գոյութիւն ունենալու : Կը եթէ վայրենի ժողովրդոց մէջ գոյութիւն չունի, պատճառն այն է որ երբէք տեսնուած չէ հայր մը որ իւր տղոց կարօտութիւն ունենայ : Կըսեն թէ երբեմն հիւսիսալիս Ամերիկայի ժողովրդոց մէջ որք բուրավին ոչտուրգութեամբ կ'ապրին, սովորութիւն մը կար որ երբ հայրը ծերանար, և այլ ևս կարող չըլլար արշաւանաց մէջ եղջիրուն յողնեցնելու և զայն ոտից առջեւ ոգեսպառ ձգելու, իրեն հետ իւր ամենափոքրիկ զաւակը անտառ կը տանէր և անոր կը հրամայէր որ իւր գերեզմանը փորէ, այսպէս ինքզինքը մահուան կը դատապարտէր, որովհետեւ պատերազմի մէջ այլ ևս ահարկու հակառակորդ մը չէր կրնար լինել, և խաղաղութեան մէջ ալ իւր ընտանիքն պահպանելու անկարող կը գտնուէր :

Որչափ ալ դժկամակութիւն զգայ զաւակը, այդ տխուր սովորութիւնն կա-

տարելու համար, այլ այդ սովորութիւնըն ոչ նուազ սոսկալի սովորութիւն մ'էր : Սակայն բոլոր այն ժողովրդոց մէջ, ուր այնչափ խստիւ կը դործադրուէր այս սովորոյթն՝ աներեւութեամբ է այն վայրկեանն, երբ իրենց թափառական կեանքն կը դադրի, և հաստատ բնակութիւններ կ'անենան, որչափ ալ քիչ ժամանակուան համար ալ եղած լինի, երկրի մէջ կամ միւս մասին մէջ զայն մշակելու և անոր բոյսերովն ունանելու համար : Այլ միթէ մենք ալ այդպիսի ամարդի բարքեր չունի՞մք : Ծնողք իրենց ծերութեան տառն իրենց որդւոցն կամ իրենց վեռին կը յանձնեն այն ժառանգութիւնը զոր մինչեւ յայնժամ հաւաքած են, միայն անունդ մ'առնելու համար, և տանը մէկ սենեակը կը քաշուին որն որ արդէն իրենց կը վերաբերէր : Աւա՛ղ, քանի՜ քանի՜ անգամներ այդ անունդն իրենց կ'ծուծեամբ կը տրուի : Քանի՜ քանի՜ անգամներ չը պատահիր որ անէծքներ կ'ընկերանան այն փոքրիկ աւօրեայ սուրտուց հետ, զոր իրենց ծնողաց կը համուցանեն, և ապերախտ աղան իւր տամանքը կը կրճատ մոխրալով, « Երբեմն միշտ պիտի տպրին իմ եկամուտներս ուտելու համար » :

Ոչ, ոչ ուրեք, ոչ յԱփրիկէ, և ոչ յԱմերիկա, ոչ յամաքաց և ոչ կղզեաց մէջ այդ պիտի բան հաստատուած է ճանապարհորդներէն, թէպէտեւ մի քանի կրօնական տեղեր իրենց սոսկալի մարդադոհերով, և իրենց անդրանիկ ըստական զահեղամբ աղգաց բարքերն աւերի ապականելու նպատակով են : Արեւան կապուկցութիւնքն անդ մեղկացած չեն : Միևնոյն խանդաղատանօք և միևնոյն դժուանօք, որպէս առ մեզ, մոյ-

ընն կը կշտայնէ իւր դրկի ժամանակը քիճի կղզեաց մէջ, որպէս յԱւստրալիա միւս կողմանէ մանկունք (ճանապարհ հորդք այդմ կը վկայեն սիրով) ծերուն թիւնը կը չըջապատեն այնպիսի յարգանք, որ առ մեզ երբէք չտեսնուիր:

Որովհետեւ առակք, և միշտ առակք շատ անգամ իրենց քիչ մը խիստ աղատութեամբը չեն մի ըսեր. «Սագի ձագերն միթէ իրենց մայրերն արածելու կը տանին»: Նորաւի վայրենին լռիկ ունկնդիր կը լինի իւր նախնեաց խրատուց և միայն այն ատեն կը խօսի, երբ իրեն հրաման տրուի. և այս պարագային մէջ իսկ համեստութեամբ և չափաւոր կը խօսի: Իսկ առ մեզ երիտասարդութիւնը ամեն բանի կը խառնուի այնպիսի յանգ գնութեամբ, որոյ կը հաւատարի միայն իւր անխորձութիւնն, արհամարհելով ամենայն ինչ որ ծեր է և առատօրէն բաշխելով այնպիսի մականնուններ զորո չենք ուզեր աստ նշանակել:

(Շարունակել)

Զինմիւրման

Թարգ. Գ. ԳԱՎ.

ԳԻՏԱԿԱՆ

ԵՒ

ԱՌՈՂՋԱՐԱՆԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՔԵՆԱԿԱՆ ՎԱՍԱԿԱՆ. — ՄՐՏԻՆ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ. — ԻՆՉՊԵՍ ԿԸ ՍԱՀՄԱՆԵ ՎԻԿԹՈՒ ՀԻԿՈ ԳԻՏՈՒՆՆԵՐԸ. — ՄԵՐՅԵՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԷՋ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ. — ՀԻԿՈՒ ՀԱՐՅԱՔՆՆԵՐԻ ՄԷՋ ՊԱՅՄԱՆՈՒԹԻՒՆՔ. — ՀԻԿՈՒՆԵՐՈՒ ՏԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ. — ԱՐԿԱՐ ԱՆՊԱՐՈՒ ՊԱՏՈՒԹԻՒՆԸ.

Դիտես, ընթերցող բարեկամ, թէ ի՞նչ ըսել է, գիտական լեզուով, Բեռլին-Էն-Վալդիք: Ըստ մեքենաբանութեան, այժմ ի՞նչ չարժէ այն կէտը՝ որուն

վրայ կազդէ, վաստակ մը ըրած չհամարուիր: Իսկ երբ կը շարժէ այն կէտը որ և է կերպով, արդիւնք մը յառաջ կը բերէ որուն կրտուի Բեռլին-Վալդիք: Օրինակի համար, մէկ երկվարկենի մէջ մէկ քիլոկրամ ծանրութիւն ունեցող նիւթ մը մէկ մէթոյ բարձրութեան վերջընելու համար ո՞րչափ ոյժ պէտք է, ահա այդ ոյժին քանակութիւնը մեքենական վաստակ կը կոչուի: Որ և է ոյժի մը մեքենական վաստակն ալ կը գանուի միջոցը ծանրութեամբ բաղմապատկելով: Այդ չոր բոյց կարելու ծանօթութիւնը տալէ յետոյ, կուզեմ կենաց վառարանն համարուող «Է՞ն» մեքենական վաստակը ծանօթացնել քեզ: «Բայց, պիտի ըսես որ և է մեքենայի մը այս ինչ ժամանակի մէջ կատարած գործին քանակութիւնը գիտնալ թէեւ գիւրբին է, ոտկայն ի՞նչ պէտ կարելի է մարդուս ներսը պահուած լռիկ գործող կենդանի մեքենայի մը ոյժը չափել» Ես ալ համամիտ էի քեզ երբ տեղեակ չէի ուսողական գիտութեանց գաղտնեացը, բայց հիմա որ անգամազննութիւնն ալ բնախօսութեան հետ ուսող և հաշուեցի ու մտածեցի, առաջ նշող մը միայն ծաղեցաւ մտաց մէջ, յետոյ քիչ մ'ալ աշխատելով ու հասկնալու պէտ եղայ, և մտածելով ու ու վերահաս եղայ այդ կարելու գաղտնիքին:

Վարպետիս մէկը, գորտ զոհելով, և մեռելի սրտին վրայ փորձելով, գտաւ որ սրտին ձախ կողմէն վարի խոռոչը՝ որովհետեւ պէտք է գիտնաս որ սիրտը երկերկու սենեակով երկու յարկի վրայ կառուցուած շէնք մ'է. — 180 կրամ արիւն կը փոխէ երակներուն մէջ ամէն անգամ որ կը կծկի: Ուրիշ գիտուն մ'ալ գտաւ որ մեծ երակներուն

մէջ արեան ճնշումը 20 սանթիմէթրօ կամ երկոնք ու կէս մէթրօ արեան հաւասար է: Արդ 180 շ, 5 = 0,45 քիւլօկրամէթրօ, որ է սրտին խոռոչին մեքենական վառատակը: Մարդկային կազմաւորութիւնը արդէն օրուան 8 ժամերուն մէջ, այսինքն իւր բուն աշխատած ժամանակը ընդ ամէնը 300000 քիւլօկրամէթրօ մեքենական վառտակ ունենալով, երբ մնածուի թէ այդ քանակութեան 92,208 ը միայն սիրտը կը կատարէ, լաւ կը հասկցուի թէ ի՞նչ մեծ դեր ունի այդ կեդրոնական գործարանը մեր մարմնոյն մէջ:

Տեսար ուրեմն, բարեկամ ընթերցող, որ առանց դուռ մ'ունենալու դէպ ի խորս մարմնոյ, մարթ է լուծել շատ մը ճշմարտութիւններ որք հարեւանցի գիտողի մը հանելուկներ կը թուին թերեւս: Եւ զատոնք ընողներն ալ գիտուններն են: Բայց, ի՞նչ օգուտ, այս մեծ գիտուններն են որ, փոխանակ ընդհանուր մարդկութեան երախտագիտութեան արժանանալու, ապերախտութիւն և ամարդութիւն, անարգանք և արհամարհանք միայն կը դտնեն շատերուն քով: Ի՞նչ է գիտութիւն. — գլխու ցաւ: Ո՛րպիտի էակներ են գիտուն բաւած մարդիկ. — տեսակ մը խենդեր՝ որ իրենց հինուովն գիրքերը թղթատեն:

Չափազանցութիւն չկարծես բնաւ այդ ըսածներս. բոլոր մեծ հեղինակներ, մինչեւ իսկ Լապլիշ և Հալէվի իբրեւ ըստորնագոյն արարածներ ներկայացուցած են գիտունները իրենց թատերգութեանց մէջ:

Տե՛ս ինչպէս կ'ըսէ դարուս քերթող հայրը վիթթօն Հիւկօ իւր «Արքայն»

գրօսնու» թատերգութեան մէջ, գիտուններուն համար:

... Ձիք կենդանի

Ո՛չ ոկրամոլ ագռաւ ո՛չ քայլ, ո՛չ ալ բու,
Ո՛չ մի թռչուն, ո՛չ եղ, ո՛չ ալ քերթող մի,

Ո՛չ մի այլադդ, և ոչ իսկ Սատուածաբան,
Ո՛չ արջ, ո՛չ շուն, ո՛չ ֆլամանցի ոստիկան,
Չկայ տգեղ, մագոս, տձև ամենուստ,
Անճահութեամբ լցեալ և յոյժ որկուրուստ,

Ձիք առաւել պիղծ և վէս քան զայդ էակ
Եւ համեմեալ որուն գիտուն սնունտաք: (*)

Աւա՛ղ, ամենամեծ բանաստեղծ մ'ալ այսպէս մտածելէ ետք, ի՞նչ կը մնայ ընելու գիտուններուն. հրաժարի՞լ իրենց կոշումէն. — ամե՛նեւին, այլ ընդհակառակն յարատեւել իրենց լուսաշաւիղ ընթացքին մէջ որպէս նախնի գարուց քրիտոնեայները՝ որոնք բնաւ կարեւորութիւն չտալով իրենց եղած արհամարհանաց և հալածանաց, բոլոր հին ընդերքութիւնը սքանչելի յեղափոխութեամբ մը կը յուզէին միմիայն բարոյականի և գիտութեան օգնութեամբ: Ամէն իրողութիւն այնպէս կը վիւսյէ թէ գիտութիւնը մեծ յեղափոխութիւն մը պիտի ընէ մարդոց և իրաց ներկայ կազմութեան վրայ և թէ ընկերութիւնը առաւօտին մէկը պիտի զարթնու և բուրովին այլափոխած, յոտից գգուիս վերանորոգած, և Լուի Ֆիլիքէի խօսքով ձեռնոյցի մը պէս դարձած պիտի դրանուի: Օր մը պիտի գայ որ, շնորհիւ գիտութեան, հասարակ վաճառական մը

(*) Վիթթօն Հիւկօ, Արքայն գրօսնուս արարուած Ա. տեսիլ Դ:

արհիմիրներ պիտի ըլլայ և ճոխութեամբ յղիացեալներն ալ պիտի մուրա՛ն . . . :

Ասիկայ պիտի ըլլայ, անպատճառ պիտի ըլլայ :

Առ այժմ մեզ կը մնայ սպասել և լռիկ մեջիկ աշխատել գիտութեան ճանապարհին վրայ, յիշելով Պրանսացի քերթողի մը հետեւեալ զեմ տողերը :

Տեսաւ նեղոս յափունս իւր,
Չանապատի խումբ սև բնակչաց
Անարգել իւրեանց ճիշերով
Չառող շողջողուն տիեզերաց :
Անդ՛օր ճիշեր, ամպարիշտներ .
Մինչդեռ բանակն թշնամեաց
Կարձակեր լիրբ աղաղակներ :
Զիւր ճանապարհ պնդեր Աստուածն
Եւ հեղոյր ուղիս լուսոյ 'ի գլուխ
Իւր սեւադէմ այդ հայհոյչոց

☆☆

Ինչպէս որ ամեն բժշկի չէ տրուած հիւանդ մը լաւ հարցաքննելու տաղանդը, նոյնպէս ալ ամէն հիւանդ չունի իւր ցաւը ճշգրիտ կարագրելու յատկութիւնը : Ո՛րչափ հիւանդներ իրենց հիւանդութեան բուն պատճառը ձգելով, հաղարումէկ նշաններ համրելու կ'աշխատին և բժիշկը լուսաւորելու տեղ, անել բաւիղներու մէջ կը ձգեն իրենց ակտերու մասին : Ո՛րչափ հիւանդներ ցաւի ճիշ կ'արձակեն երբ մատով կոխէ բժիշկը ստամոքսին վրայ, մինչդեռ ամենեւին չէին գանգատեր ստամոքսի հիւանդութենէ՝ որ իսկ է իրենց բուն ախտը :

Եթէ բժշկին և թէ հիւանդին կողմէն տեսնուող այդ պակասութիւնները

լաւ կը տեսնուին հետեւեալ խօսակցութեան մէջ՝ որոյ սառուգութեանը վրայ տարակուսելու չէ բնաւ :

Արդար ակադար

Նշանաւոր ըմբիշ մը Արգար Խապարը չէր կրնար քնանալ : Գնաց բժիշկ մը գաննելու :

— Տօ՛ւթօւ էֆէնտի, հիւանդ եմ, բաւ անոր, բոլն ինծի որ բժշկի մը երթամ ու եկայ :

— Ծօ՛ խաղի պէս գէր ես, կարմիր կարմիր այտեր ունիս, դեռ հիւանդ եմ կ'ըսես :

— Չեմ կրնար կոր քնանալ :

— Չե՛ս կրնար կոր քնանալ : Հանէ լեզուդ, ակորժակդ ի՛նչպէս է :

— Երկաթ ըլլայ, կուտեմ :

— Կը խմե՞ս կոր ա՛ :

— Տակառով :

— Հասկցայ . բան մը չէ եղեր : Ահա, ա՛ռ ոս թուղթը, գնա՛ դեղագործին և խմէ՛ ինչ որ պիտի տայ :

Արգար Խապար խմեց դեղը, բայց 'ի զո՛ւր : Եկաւ նորէն բժշկին .

— Տօ՛ւթօր էֆէնտի, քնացողիչդ օգուտ չըբաւ : Նորին չեմ կրնար կոր քնանալ :

— Լա՛ւ . կեցի՛ր . ահա քեզի ուրիշ դեղագիր մը, ա՛յս անգամ ալ չքընանասնէ, կրո՛ղջ տանի քեզ :

— Կրողը քեզ տանի, պարսն բժիշկի, բաւ Արգար նորէն գալով անոր քով : Չե՛մ կրնար կոր քնանալ, այդ ի՛նչ վորձանք է եկաւ գլխուիս :

— Լուծի՛շ մը տամ նէ :

— Տո՛ւր ի՛նչ կուզես տուր, հերիք է որ քնանամ :

— Գիշ մը արի՛ւն ալ հանէինք :

— Քնանամ տէ, ա՛ռ, ի՛նչ կուզես ըրէ :

Արին ալ առնուեցաւ, լուծիչ ալ արուեցաւ: Խեղճ Արգարը մեռելի պէս գունատ և կմախքի պէս նիհար եղաւ: Եկաւ նորէն բժշկին:

— Նորէն չքնացայ. բայց, ներեցէք, միտքս բան մ'եկաւ, առաջ ականջ չըկախեցի, արդեօք ըսած էի թէ...

— Ի՞նչ, ի՞նչ:

— Թէ, խօսքը մէջերնիս, պարոն բժիշկ, սենեակ մ'ունիմ և անկողին մը ո՛ւր լու և վայտոջիլ մըջիւննոցի պէս վրտան:

Հարկ չկայ ըսելու բժշկին խոգալէն ճաթիլը և դիւրահականալի դեղագիրը որ կամխափուի այսպէս:

Լու և Փայտէն

Արմատէն ջնջել

Քիչն որ շնայ

դուրսէն պիտի գործածուի

(Արգար ախպարին համար)

15 յուլիս 1883

Տէր Գիւրգէն

Ի՞նչպէս գտար պատմութիւնս, բարեկամ ընթերցող. ծիծաղելի չէ, բայց գիտցիր որ շատ ալ ճիշդ է: Եթէ կուզես գալ անգամ ալ Աննա խաթուանին պատմութիւնը կը դրեմ քեզ: Առ այժմ յոգնեցայ, հարկաւ կը ներես:

Ռ. ՌՕՊԵՆՍՕՆ

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԽՐՃԻԹՈՐ (*)

Ասկէ գրեթէ երեսուն տարի յառաջ Լոնտոնայի մէջ անկլիացի գիտուններէ ընկերութիւն մը կազմուեցաւ, որոց նպատակն էր երթալ աշխարհի

(*) Պ. Տը Սէն Բիէռի սոյն ղեկեցկահիւս և գոլարիկ վէպը, զոր ընտիր թարգմանութեամբ կընծայէ ԱՐԳԱՅ Ընտանիքի ընթերցողաց, արժանի է ընթերցման, իւր խմատասիրական և գիտական ծանօթութեամբը:

Մ. ԽՄԲ:

այլեւայլ կողմերն գիտութեանց վերաբերութեամբ նոր գաղտնիքներ ի վեր հանել, ղմարդիկ լուսաւորելու և զանոնք և՛ երջանիկ կացուցանելու համար: Այս գիտնոց ուղեւորութեան ծախքը հայթայթելու համար բաժանորդագրութեան աւտարակ մը բացուեցաւ, յորում ստորագրեցին շատ մը անկլիացիներ, վաճառականք՝ ըրտք եպիսկոպոսունք՝ համալսարանք՝ Անկլիոյ արքայական ընտանիքէն աղիւսականք և Հիւսիսային Եւրոպիոյ իշխաններէն ու մանք: Գիտուններն քսան հոգիէ կը բաղկանային. Լոնտոնայի արքայական ժողովը ատոնցմէ իւրաքանչիւրին մէյմէկ տետրակ տուած էր, պարունակող այն հարցումներ, որոց պատասխաններն պիտի բերէին. հարցմունք որք 3300ի կը հասնէին. իւրաքանչիւրին իր երթալիք երկրին հանգամանաց վերաբերեալ խոնդիրներն յանձնուեցան միայն, որք թէպէտ ամենքն իմիասին այնպիսի կապակցութիւն մ'ունէին իրենց մէջ, որ միոյն լուծումն պիտի կընար լոյս սքիռել միւս խնդրոյ վրայ ևս: Արքունի ժողովոյ հաշագահն, որ խմագրած էր զայնա օգնութեամբ ընկերակցայն, զգացած էր թէ գիտարութեան մը լուծումն յաճախ ուրիշ գիտարութեան մը լուծումէն կախումն ունի սա՛նախորդէ մը, որով չյուսացուած աղիւսք մը յառաջ կրնայ գալ ի յայտնութիւն ճշմարտութեան: Վերջապէս՝ ընկերութեան նախագահին ի՛ւր իսկասացուածոյ համաձայն խօսելով՝ ցայն օր և ո՛չ մի ազգ գիտութեանց յառաջացման համար ձեռնարկած էր մի այսպիսի համայնագիտական աշխատութեան, գործ՝ որ կապացուցանէ աշխարհի վրայ ցիրուցան ճշմարտութեան հաւաքման համար՝ ակադիմական մարմնոց կարեւորութեան տրիպոլականութիւնը:

(Շարունակել)

ԱՐԳՈՄ

ԽՄԲԱԳԻՐ. — Սիմոն Գաբամաճեան

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՋ. — Արամ Աշճեան

ՏՊԱԳՐԵԱԼ. ՀՐԱՄԱՆԱԻ ՄԵՍՐԻՖԻ